

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1954

ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗΣ (BEES)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΑΡΙΚΑ*

[ΘΥΜΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΕΜΑΤΑ]

Ὁ κ. Ν. Βέης κάνει στᾶρθρο του καὶ τὴν ἀκόλουθη παρατήρησιν «κάθε φορὰ πού χτύπαγε σταυτιά μου ἢ λέξη, θυμόμουνα τὶς κοροϊδίες, θυμόμουνα τὰ πικρὰ λόγια πού οἱ διάφοροι ἀνίδεοι — γνώστες τάχατις τῆς δημοτικῆς τῆς πανώριας μας γλώσσας — τόλμησαν νὰ ξεστομίσουν ἐναντίο τοῦ Ψυχάρη μας, λαβαίνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ περίφημον Παρθενός» (κ. Νουμά δ.εἴ., 63 στ. 2). Νὰ μὴν τὰ κρύφτω σπάνια διάβασα τίποτις γιὰ βιβλία μου ἢ γιὰ μένα, πού νὰ τὸ χάρηκα ὅσο τὴ μελέτη τοῦ Ν. Βέη καὶ πού νὰ τὸ καμάρωσα τόσο πολὺ. Νὰ σᾶς πῶ καὶ τὸ γιατί. Ὁ λαὸς πλάθει κάμποσα κι ὅτι θέλει κανεὶς μπορεῖ νὰκούσῃ ἀπὸ τὸ λαό. Ἐγὼ τότες μῆτε ὑποψιαζόμουνα ὅσα μοῦ ἔμαθε στὴ μελέτη τοῦ Ν. Βέης. Ἦξευρα μόνο τὸ γέρο ρο ς χ ἄ ρ ο ς πα θ ὅ ς καὶ κάτι ἄλλα. Ὡς τόσο τὴν ὀνομαστικὴ Παρθενὸς ἀμέσως τὴν πρόσεξα, γιατί ἀμέσως μοῦ φάνηκε σημαντικὴ. Τότες ὅμως... σὰν ἀδειάσανε καταπάνω μου, γιὰ ἓνα δημοτικὸ Παρθενός, κάρρα καὶ κάρρα βρισιές* ἀρχισα πολλὰ νὰ συλλογιούμαι. Δὲ θυμήθηκα οὔτε κανε τὰ χρυσὰ λόγια τοῦ Ροῖδη στὴν ἐπίκρισή του πού μοῦ τᾶνάφερε στᾶρθρο του ὁ Ν. Βέης: «τοὺς σκώψαντας τὸ Παρθενός πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας τὰ παρ' ἀρχαίοις κευθμῶν καὶ κευθμός, δρυμῶν καὶ δρυμὸς καὶ τὰ ἀνάλογα τῆς δημῶδους ἀρχοντας καὶ ἀρχων δράκοντας καὶ δράκος καὶ τὰ ὅμοια

τούτοις» (κ. Νουμά, δ.εἴ., σ. 2, στ. 3 — Ἐστία, ΚΖ', 1888, σ. 663).

Νὰ λοιπὸν πού βρέθηκε τοῦλάχιστο ἕνας — καὶ τί ἕνας! — νὰ μὴν τὸ κατηγορήσῃ, ἀκόμη κι ἂ δὲν ξέτασε γιὰ ποιὸ λόγο τῶβαλα. Ἐγὼ ἔβλεπα τὴν κοινὴ πνευματικὴ, καλλιτεχνικὴ, φιλοσοφικὴ κατάστασιν στὴν Ἑλλάδα. Ἐβλεπα τὸ δημόσιο — καὶ στάθηκε ἡ ἀπογορητεψή μου τόσο βαρειά, πού γιὰ τρία χρόνια, ὡς τὴ Ζούλια (1891) τίποτα πιά δὲν ἔπιασα νὰ γράψω. Εἶπα, ὅλα νὰ τὰ χτυπήσω κάτω. Μοῦ φάνηκε ἀδύνατο — καὶ περιττὸ — νὰ ξακολουθῆ κανεὶς νὰ δουλέβῃ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Δὲ νοιώθουνε πού δὲ νοιώθουνε — καὶ τοῦ κάκου! Ἄδικα τοὺς περνοῦσα γιὰ ἔξυπνους, γι' Ἀττικοὺς, τί τὰ θέλεις; πού κι ἀπὸ μακρὰ θὰ μυρίζονται μιὰ νοστιμάδα ἢ πού θὰ καταλαβαίνουνε, σὰν προτιμᾶς καὶ κάτι τερτίπια τῆς φιλολογίας, πού θὰ ξέρουνε καὶ τὴ γλώσσα τους. Τίποτα! Καὶ γελάστηκα. Ὅτι ἄλλοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν τοῦ κρισογράφου ἢ τοῦ ποιητῆ, ἐδῶ σοῦ τὸ λένε βάρβαρο καὶ ἀνόσιο. Νὰ πῶς ἀλλάζει μὲ τὴ συντοπιὰ καὶ ἡ καλαισθησία.

Αὐτὰ ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ. Ὡς τόσο δὲν ἔζησε ὁ μακαρίτης νὰ χαρῆ κι' ἄλλα πολλὰ ὑλικά, σχετικὰ μὲ τὸ Παρθενῶν - ὦν — Παρθεν - ὅ ς καὶ τὰ ἀνάλογά του (θὰ τὰ δημοσιέψω — ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς — στὰ Λεξικογραφικὰ Ἀρχεῖα τῆς Ἀκαδημίας μας).

Ο ΔΙΚΤΑΤΟΡΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΘΕΝΟΣ

Χίλια ἐννιακόσια σαράντα. Ἀρχές τοῦ πολέμου. Ἦμουνα μέλος τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Δικτάτορας ἐκάλεσε μιὰ μέρα, στὸ Ξενοδοχεῖο τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὀλόκληρο τὸ Κρατικὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, γιὰ νὰ μᾶς πῆ τὰ ἐξῆς ἀπάνω-κάτω: Κύριοι σεῖς εἰσθε πολὺγλωσσοι κ' ἔχετε πολλὰς γνωριμιὰς καὶ φιλίες μὲ ξένους Ἀρχαιολόγους, φιλολόγους καὶ λοιπούς. Θέλω νὰ γράψετε

στοὺς πολυπληθεῖς ξένους συναδέλφους σας γράμματα. Ἀκολούθησε μιὰ μικρὴ σιγὴ. Καὶ πάλι ὁ Δικτάτορας εἶπε: Δὲ θέλω νὰ γράψετε πότε ἔγεινε ὁ Παρθενός. Θέλω νὰ γράψετε γιὰ ἔθνικά μας δίκαια. Καὶ ἐπανέλαβε ὁ δικτάτορας: Ὅχι πότε ἔγεινε ὁ Παρθενός. Καὶ τότε ἐγὼ εἶπα: Ὁ Παρθενός, κύριε Πρόεδρε; Ναι, κύριε Καθηγητά, μοῦ λέει ὁ δικτάτορας, πού μὲ γνώριζε ἀπὸ παιδί. Αὐτοὺς τοὺς διάλους, ὅπου ἔδινε κ' ἔπερ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ παρακάτω.

νε ὁ Παρθενός ἀκούσανε οἱ παρόντες ἀρχαιολόγοι Χρῖστος Καροῦζος, Γιάννης Μηλιάδης, Γιώργος Οἰκονόμος, καὶ οἱ ὑπουργοὶ Γ. Κυριακός (γεωργικός) καὶ ὁ Μπάμπης Ἀλεβιζάτος (ὁ λεγόμενος ἀποστάτης, γιατί ἀπὸ Δημοκρατικός στράφηκε στοὺς Μεταξικούς).

Καὶ πάλι ὁ Παρθενός, 1925, μῆνα Νοέμβρη. Μόλις εἶχα ξαναγυρίσει ἀπὸ τὴν ἀραχλὴ τὴν ξενιτεία, καλεσμένος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησιν νὰ γίνω καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας. Σὺγκαιρα ὁ Ψυχάρης ἔκαμε διάλεξιν στὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή καὶ στὸ θέατρο «Ἀπόλλωνα» (ἑλληνικά) συχνὰ πειράζοντας πικρὰ τοὺς γλωσσικούς ὀκτροὺς του, μὰ καὶ φίλους του. Τὸν τότε Πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν καλὸ Σίμο Μενάρδο¹, ἀπὸ τῆ σκηνῆ τοῦ θεάτρου τὸν ἔλεγε: Ἄσημο Μενάρδο. Μὲ τὸν Καθηγητὴ Ἀνδρέα Ἀνδρεάδη, τᾶχε ξεχωριστά, ἔφτασε μπροστὰ του, στὸ θέατρο «Ἀπόλλωνα» νὰ λέη: «Στὸ Παρίσι ἦταν ἓνα καλὸ παιδί, πολὺ καλὸ παιδί, Ἀντρέας Ἀντρεάδης, καλὸ παιδί, τοῦ διώρθωσα κιόλας τὰ Γαλλικά του, ὅταν ἐτύπωσε τὴ διατριβή του γιὰ νὰ πάρῃ τὸ δίπλωμά του. Τώρα ὁ Ἀντρέας Ἀντρεάδης ἄλλαξε: σὲ κάθε διάλεξιν, σὲ κάθε μάθημα, παντοῦ μνήσκει ὀρθὸς γιὰ νὰ τὸ βλέπουνε καὶ τὸ θαμάζουνε οἱ ἄλλοι. Νάσου τον». Κ' ἔδειξε τὸ σοφὸ Καθηγητὴ τῶν Οἰκονομικῶν, πὺ στεκότανε ὀρθὸς λίγα θρανία πίσω ἀπὸ μένανε. Κι ἄλλα πολλὰ ἔλεγε, ἄδικα, ὁ Ψυχάρης, γιὰ τὸν Ἀντρεάδη, τὸ μεγάλο Γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι, κι' ἄλλους Πανεπιστημιακούς. Ἦτανε, ὁ μακαρίτης πολὺ τραχὺς στὶς κακὲς του ὥρες.

Ἔρχομαι στὰ δικά μου. Ὁ Ψυχάρης παίνεψε γραψίματά μου, πὺ γεννηθήκανε στὰ πρῶτα μου νιάτα². Ἀλληλογραφίες μαζί του καὶ μὲ τὸν Ε. Legrand καὶ τὸν Η. Pernot³ εἶχα ἀπὸ τὰ Γυμνασιακά μου χρόνια. Τὶς πρῶτες διάλεξεις στὸ θέατρο τοῦ «Ἀπόλλωνα» δὲν τὶς πρόφτασα ἐγὼ, δὲν εἶχα κὰν φτάσει στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ ξωτερικό. Ἐμαθα, ὅμως, εἶπε στὶς πρῶτες διάλεξές του ὁ Δάσκαλος γιὰ μένα ὑπερβολικά πράγματα καὶ τὰ ἐξῆς ἀπάνω κάτω: Ὑπάρχει στὸ Μπερλίνο ἓνας φίλος μου, πὺ γράφεται: Βέης (Νίκος),

1. Ὁ μακαρίτης Σίμος Μενάρδος νόμιζε, πὺ δὲν εἶχε τὶς κατάλληλες ἐπιστημονικὲς δυνάμεις, πὺ χρειάζονται γιὰ γλωσσολογικὰ ἔργα, ὅπως ὁ μέγας Γ. Χατζιδάκις, ὅμως εἶχε ὁ Ψυχάρης σιδερένιο θάρρος νὰ στηρίξῃ καὶ νὰ διαδώσῃ τὶς ἰδέες του, καὶ μὲ τοῦτο τὸ σιδερένιο του θάρρος πῆγενε πάντα ἐμπρὸς ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιῦ.

2. Βλ. *Revue des études Grecques*, τ. 12' (1904) σ. 380.

3. Βλ. «Νέα Ἐστία», τόμ. 48.

Bees κιόλας, παλαικὸς φίλος μου εἶναι, σοφὸς φίλος μου. Τ' εἶναι τοῦτα. Βέης καὶ Bees. Εἶναι δὴ στὴν Ἀθήνα ἓνας τσαγγάρης, πὺ γράφεται: Μπέης. Αὐτὸς ὁ τσαγγάρης, τὸ παιδί τοῦ λαοῦ, τὸ ἀγράμματο, ξεπέρασε τὸ σοφὸ καθηγητὴ, τὸν Βέη καὶ Bees, μὲ τὸ νὰ γράφῃ τ' ὄνομά του, ναὶ ὁ τσαγγάρης, σωστὰ καὶ καλά: Μπέης.

Στὴν τελευταία διάλεξιν πῆγα στὸ θέατρο τοῦ «Ἀπόλλωνα» ἀγνώριστος, ἀνάμεσα σὲ ἀγνώριστους, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, πάλι στὴν πατρίδα κάθησα σ' ἓνα παράμερο θρανίου κείνες τὶς στιγμὲς ὁ Ψυχάρης βριζολογιότανε μὲ κάτι βαλτοὺς φοιτητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ μὲ ἄντρες τῆς Ἀστυνομίας¹. Ὡς τόσο μερικοὶ δημοτικιστὲς μὲ γνωρίσανε καὶ ψιθυρίσανε στὸ Ψυχάρη, πὺ βρισκόμουνε ἐκεῖ, στὸ ἀνάκατο πλῆθος. Ὁ μακαρίτης ὁ Ψυχάρης ἀπὸ τῆ σκηνῆ τοῦ θεάτρου «Ἀπόλλωνα» σηκωμένος καὶ βηματίζοντας σιγά-σιγά, μὲ φωνὴ σταθερὴ μὲ χαιρετίζει: «Μπέη μου, Νίκο μου, κανένας δὲ μπορεῖ νὰ πῆ, πὺ δὲν εἶσαι μέγας δημοτικιστὴς, σοφὸς ἐπιστήμονας, καὶ μόνον ἡ μελέτη σου γιὰ τὸ Παρθενός, καὶ γιὰ τὰ Ἑλληνο-Ἑβραϊκά σου, θὰ σὲ λέγαμε σοφὸ. Νίκο μου, Μπέη μου, (ἔτσι πρέπει νὰ σὲ λέμε) τώρα πὺ μπῆκες καὶ σὺ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή τῆς Ἀθήνας, φοβάμαι, πολὺ φοβάμαι, μήπως καὶ σὺ γίνῃς στραβοκέφαλος, σὰν τοὺς ἄλλους καθηγητὲς, κεῖ μέσα, κ' ἔδειξε τὸ Πανεπιστήμιον Ἀλλοῦ ἢ θέσῃ ἢ δική σου»². Παρακάτω εἶπε ὁ Δάσκαλος πολλὰ ἐγκώμια γιὰ μένα, ἀνάμιχτα μὲ καλαμπούργια καὶ ὑπερβολές. Ἐπειτα ξαναγύρισε πάλι γιὰ μένα καὶ τὸν Μπέη, τὸ τσαγγάρη (βλ. παραπάνω σελ. 884-885).

Στὸ «Νουμά» τῆς χρονιάς Γ' (Ἀθήνα, Κυριακὴ 13 τοῦ Φλεβάρη 1905, ἀριθ. 4-135) δημοσιεύτηκε τὸ παρακάτω τραγούδι τοῦ Παλαμά στὸν Ψυχάρη καὶ στὸ ἔργο του:

ΣΤΟΝ ΨΥΧΑΡΗ

Στῆς ἀκριβῆς μου τέχνης τάργαστήρι
Σοῦ γράφω τὴν πλατεία σου ζωγραφία
Μὲ τὸ ὄνειρο τὸ μέγα τοῦ Γιαννίρη,
Μὲ τῆς Ζούλιας τὴν τραγικὴ ὁμορφιά.

Τὸ ζωντανὸ λουλούδι, νὰ ἡ Μαριάννα!
Καὶ ἡ Μυρρούλα, πασίχαρη ξωθιά,
Καὶ ἡ Μυριέλλα γητεύτρα Βενετσάνα...
Κι' ὁ βουτηχτὴς Ποιητὴς ἀπ' τὰ βαθιά.

Στάργαστήρι τῆς Τέχνης μου, ἐκεῖ μέσα
Σοῦ γράφω τὴν εἰκόνα σου πλατεία,

1. Ἦτανε τότες, καθὼς ἔμαθα, ἡ Δικτατορία τοῦ Πάγκαλου, πὺ κυνηγοῦσε τοὺς δημοτικιστὲς ἀλύπητα, καὶ δὲν τοὺς ξεχώριζε καθόλου ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς.

2. Μοῦ φαίνεται, πὺ εἶχε δίκιο ὁ Δάσκαλος.

Τῆς φέρνει κ' ἡ Ἑλένη ἢ πριγκιπέσσα
Μιά μυστική ἀνυποταχτὴ ἀρχοντιά.

Τάκρογιάλια γιὰ δὲς τὰ διαμαντένια
Τοῦ Δωδεκάνησου ζερβά δεξιά!
Βλαστομανάει σὲ πλάση γιγαντένια
Ἡ Ἀγάπη καὶ ἡ Ζωὴ στὴ Μοναξιά.

Τῆς ἰδέας τὴν ἀγια ἀνατριχίλα
Τὸ Ταξίδι, σὰν ὄραμα ξυπνᾶ
Μοσκοβολᾶν τὰ Ρόδα, καὶ τὰ Μῆλα
Χορταίνουν τὴν Ἀλήθεια πού πεινᾶ.

Μὲ τὸ λαό του ὁ Μάγος χρυσεῖ βέργα
Κρατώντας κατεβαίνει ἀπ' τὰ βουνά,
Μακριὰ οἱ μικροὶ! καὶ ὑψώνονται τὰ ἔργα,
Παλάτια ἀπὸ λιθάρια παριανά.

Καὶ μέσ' σὲ βάθια πῖθ σκατιδιασμένα,
— Ἀκόμα δὲν τὸν ξάνοιζες κανεῖς —
Ἴσκιος πού ἀνασηκῶνεται ὀλοένα,

Σὰν Ἑλυμπος, ὁ Ἀκρίτας Διγενῆς!

Κι ἀνάμεσα κι ἀπ' ὄλα αὐτὰ ἡ θωριά σου
Δουλεύεται ἀπ' τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή,
Ζωὴ κι Ἀγάπη μέσ' στὴ Μοναξιά σου,
Μέσα στὸ χάος τὰμορφο, Μορφὴ!

Στῆς ἀκριβῆς μου Τέχνης τάργαστήρι
Θὰ τὴν κρατᾶ παραμέρη ὁ Καιρὸς,
Στὸ παιδί θὰ περάση ἀπὸ τὸν κύρη
Σὰν καταχωνιασμένος θησαυρὸς.

Ὅσο ποῦ νὰ περάσουμε ἐμεῖς ὄλοι,
Καὶ μιὰ καινούργια Ἑλλάδα ὄνειρευτῆ
Νὰ φέρῃ στῆς λατρείας τάραξοβόλι
Τὴν πλατειά ζωγραφιά σου τὴν κρυφτῆ.

Στὸ ναό. Καὶ θὰ μῆ με τίς εἰκόνες
Τῶν ἀξίων ποῦ περάσαν ἀπ' τὴ γῆ
Μὲ τὸ Λόγο καὶ ζοῦνε στοὺς αἰῶνες
Λυτρωτῆδες καὶ πλάστες καὶ ὁδηγοί.

Ἡ ΖΑΚΥΘΟΣ ΚΑΙ Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Ἡ Ζάκυθος πολλές φορές χάλασε ἀπὸ καταστρεφτικούς σεισμούς. Στὶς ἡμέρες μας οἱ σεισμοὶ τοῦ χρόνου 1893, μῆνα Γενάρη, στὶς 19, καὶ τοῦ μῆνα Ἀπρίλη, στὶς 5, ρημάξανε τὸ «ἀληθινὸ χρυσάφι νιο νησί». Ὁ Ψυχάρης ἀπὸ παιδί εἶχε μεγάλες καὶ ξεχωριστὲς ἀγάπες γιὰ τὸν «Ἀνθὸ τῆς Ἀνατολῆς». Ὁ Σολωμός, καὶ οἱ ἄλλοι Ζακυθηνοὶ λογοτέχνες, ἀκόμη ὁ Παναγιώτης Χιώτης, ὁ χρονογράφος μὲ τίς δημοτικιστὲς ιδέες, τὰ φῖορα, τὰ «ὠραῖα πλάσματα» καὶ τόσα ἄλλα τὸν τραβούσανε τὸ Ψυχάρη στὴ Ζάκυθο. Πολλὲς φορές ἐπῆγε κεῖ. Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1893 γύρισε ὄλο τὸ νησί μαζέβοντας λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ ὕλικά, πού τὰ μεταχειρίστηκε γιὰ τὰ βιβλία του².

Φιλοξενήθηκε τότε ὁ Δάσκαλος στὸ χτήμα τῆς κυρίας Τούλας Κουτσογιανόπου, μιᾶς εὐγενικιάς, πλούσιας, χειραφετημένης χήρας. Ἦτανε κόρη μεγάλου πατέρα, τοῦ Δημήτρη Βολτέρρα, πού στάθηκε στὰ Ἐφτάνησα λαμπρὸς ριζοσπάστης· μιὰ φορὰ τάβανε καὶ μὲ τὸ Γλάστονα. Καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ φάνηκε ἀριστος ὁ Δημήτρης Βολτέρρας. Ὁ Κουτσογιανόπου, ὁ ἀντρας τῆς κυρίας Τούλας, ἦτανε Ζακυθομοραίτης (κρατοῦσε ἀπὸ κάποιο χωριὸ τῆς Ἀρκαδίας)¹.

Στὸ χτήμα τῆς κυρίας Τούλας ὁ Ψυχάρης καλοῦσε χωρικὲς καὶ χωρικούς, πούσανε γνωστοὶ γιὰ τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὸ θυμητικό τους. Ὁ Ψυχάρης τέτοια πρόσωπα παρακαλοῦσε νὰ τοῦ ἱστορήσουνε πῶς ἄρχισαν καὶ πῶς τέλειωσαν οἱ λεγάμενοι σεισμοί. Ἱστοροῦσανε οἱ χωρικοὶ, ἀντρες καὶ γυναῖκες, καὶ — γραφε μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια ὁ Ψυχάρης.

Πρέπει νὰ ξέρουμε οἱ διαβαστὲς μου, πῶς «Ὁ σείσμος» τὸ κεφάλαιο πού βρίσκεται στὰ τέλη τοῦ βιβλίου τοῦ Ψυχάρη, μὲ τὴν ἐπιγραφή «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη»¹ στέκεται στὶς περιγραφὲς Ζακυθηνῶν χωρικῶν. Αὐτὸ φαίνεται κιόλας πολὺ εὐκολο.

Στὰ 1906 κ' ἐγὼ φιλοξενήθηκα στὸ κτήμα τῆς κυρίας Τούλας, μαζί μὲ τὸ μακαρίτη τὸ Σπύρο Δὲ Βιάζη, μὲ τὸν Ἀντρέα Ἀβούρη, κι ἄλλους φίλους.

Κ' ἐγὼ δοκίμασα ν' ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα μιᾶς χωρικῆς (περέτρας), πῶς ἐγιναν οἱ σεισμοὶ τοῦ 1893, μοῦ εἶπε, πῶς δὲ θυμᾶται πιά τίποτε, μόνο ὅτι «φιλιώσαντε οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν».

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1903 ἔγραψε ὁ Ψυχάρης ἕνα ρομάντσο μὲ τὸν τίτλο «Τὰ δύο ἀδέρφια». Στὸ φύλλο τῆς Κυριακῆς, τοῦ Γενάρη 1904 (ἔριθ. 77) δημοσιεύτηκε στὸ «Νουμᾶ» μιὰ φιλολογικὴ ἐπιφυλλίδα: «Ψυχάρη ἀφιερωτικὸ γράμμα». Σαὐτὸ τὸ γράμμα ἔλεγε ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ: «Προσπάθησα νὰ κάμω ἕνα ἠθογραφικὸ ἔθνικὸ μυθιστόρημα. Ἐπειδὴ ὁμως θάργῃ νὰ βγῆ κ' ἔχουνε ἄλλα νὰ δημοσιευθοῦνε πρὶν ἀπ' αὐτό, δίνω σήμερα τὸν πρόλογο — ἢ τὰφιερωτικὸ γράμμα, στὸν ἀγαπημένο μου «Νουμᾶ». Σὲ μιὰ ὑποσημείωση τῆς ἀφιερωτικῆς γραφῆς διαβάζουμε, πῶς ὀλόκληρο τὸ ρομάντσο εἶναι ἀφιερωμένο στὸν «Νουμᾶ», μόνον τὸ λεγάμενο «Ἀφιερωτικὸ Γράμμα» εἶναι «Ἀφιερωμένο στὴν κυρία Ν. Ἐπισκοπόπουλου». Ἀρχίζει τὸ «Ἀφιερωτικὸ γράμμα» τρυφερά:

Ἀγαπητῆ μου Κυρία. Γιατί νὰ μὴν ἀφιερῶνουμε τὰ βιβλία μας στὶς Κυρίες. Μήπως δὲν πρέπει, πρῶτες ἀφτὲς νὰ μᾶς διαβάζουμε,

1. Βλ. τὸν τόμο πού τυπώθηκε στὰ Ἑκατόχρονα τοῦ Σολωμοῦ, σελ. 687. Καὶ Π. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, βλ. λέξη.

2. Βλ. παρακάτω σελ. 5.

1. Στὶς «23 τοῦ Μαγιοῦ 1904» ἀπὸ τὸ Παρίσι μοῦ ἔστειλε τὸ μυθιστόρημά του «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη» μὲ τὴν ἀφιέρωση: «Τοῦ Νίκου Βέη ὅση τὸ μυθιστόρημα, ἄλλη τόση ψυχολογία θέλη καὶ ἡ ἱστορία Ψυχάρης».

νά διαβάζουνε τὰ ἔργα, πού γράφουμε γιὰ τὸ ἔθνος... «Τὰ δυὸ Ἀδέρφια. Μεγάλο ἔθνικὸ ἠθογραφικὸ μυθιστόρημα». Ἐβγήκε Ἀθήνα. Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας a Paris, chez: J. Gamber, Éditeur, 7 rue Pantou, 7. 1904-1911. Φύλλα [1-8] σελ. [1]-2-404.

Ἀφιέρωση τυπωμένη: ΤΗΣ ΚΑΤΙΑΣ Ν. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀφιέρωση γραφτῆ. Σελ. 3:

Στὸν παλαιὸ μου φίλον μου

Ν. Μπέη

μέ χίλια σπολλάτια

Ψυχάρης

Τὴν Ἀγνή του ὁ Ψυχάρης τὴν ἐχάρισε στὸν κύριό μου Μαρίνο Σιγούρο με δαῦτο ΤΟ «ΑΦΙΕΡΩΤΙΚΟ».

Ἐνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Ψυχάρη τυπώθηκε στὸ «Λεύκωμα τοῦ Οὐγκο Φόσκολο», ἐνοῦ ἄλλου παιδιοῦ τῆς Ζάκυθος. Τὸ Λεύκωμα αὐτὸ εἶναι παράρτημα τοῦ καλοῦ περιοδικοῦ με τ' ὄνομα «Ἴόνιος Ἀνθολογία».

ΟΥΓΚΟ ΦΟΣΚΟΛΟΣ¹

...Εἶτανε σ' ἕνα μέρος τοῦ κόσμου μαγεφτικό, εἶτανε στὸν τόπο τῆς Μυρριάνας, εἶτανε σ' ἕνα δάσος ἀπὸ πέφκα, εἶτανε στὴν πατρίδα τῆς ποίησης καὶ τῆς ἀγάπης.

Τ' ἀξιώθηκα στὴ ζωὴ μου, ὁ ἀσήμαντος ἐγὼ νὰ ζυγώσω, νὰ γνωρίσω ἀπὸ κοντά, ν' ἀγγίξω τὴν ἀγάπη με τὴν ποίηση μαζί. Καὶ πῶς θέλεις Μυρριάννα, Ψυχοπλάστρα μου ἐσὺ νὰ μὴ σὲ ψάλω ἀκόμη καὶ στίς μέρες τὶς στερνές ἐνός βίου, πού εἶτανε προδιωρισμένονά σου εἶναι ἀφιερωμένος Ἐσένα!

Καὶ τόντις! Σὲ ὅτι ὥρα, σὲ ὅτι περίσταση κι ἄ βρεθῶ, πάντα ἢ ἀχτίδα σου μ' ἀκολουθεῖ καὶ με φωτίζει. Τὸ βλέπεις καὶ τώρα. Μιὰ γενναία καρδιά μου γυρεύει κάτι νὰ τῆς συνταιριάσω γιὰ τὸ Φόσκολο καὶ νὰ σου ἀμέσως πού ἀπὸ μακριὰ τὰ πέφκα μας ἔρχονται καὶ μοῦ φέρνουνε τὶς ἄγιες μυρωδιές τους, ὅταν εἴμαστε στὸν Ἴσκιο τους καθισμένοι καὶ διαβάζουμε τοὺς Ἴταλούς σου τοὺς ποιητές.

Εἴσουνε, φῶς μου, στὴ Βενετιά γεννημένη, ἀναθρεμμένη στὴ Βενετιά. Μιλοῦσες τὰ Βενετσιάνικα, Στολίδι μου Ἐσὺ τῆς Ρωμιοσύνης, τὰ μιλοῦσες με τὴ χρυσή σου τὴ μάννα. Πάντα νομίζω, πῶς μᾶς βγαίνει σὲ καλὸ, ἅμα σμίξουνε σ' ἕνα πρόσωπο σκέψη ἑλληνικὴ με ἰταλικὴ σκέψη. Ἀπὸ παιδάκι, παιδί, διάβαζες ἰταλικὴ φιλολογία. Τὸ πιὸ πολίτιμο, τὸ πιὸ ἱερὸ τῆς βιβλιοθήκης μου βιβλίο εἶναι ὁ Ντάντες, πού μοῦ ἄφησες καὶ πού τὸν εἶχε σημειωμένο δῶθε-κεῖθε, προτοῦ γνωριστοῦμε, τὸ χέρι σου τὸ θεῖο.

Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ πέφκα τάθανάτα, ἐ-

1. Ὁ ὄνομα Foscolo εἶναι ἰταλικό· ἢ παραμικρὴ αἰτία δὲν ὑπάρχει νὰ γράφεται με ω. Τὰ ἴδια θὰ ποῦμε γιὰ τὸ Β τῆς Βεατρίκης ἢ τὸ Δ τοῦ Δάντης. Ἀντιεπισημονικά τῆς καθαρῆς παιχνίδια. Οὐγκο-Φόσκολος, ὅπως Πέτρο-Μήτρος, ἕνα ὄνομα καὶ τὰ δυὸ.

Ψυχάρης.

κεῖ κάτω, ἄχ! τῆς ποίησης καὶ τῆς ἀγάπης τὰ πέφκα, Ντάντε σοῦ διάβαζα συχνά, σοῦ διάβαζα κάποτες καὶ Φόσκολο. Θυμᾶσαι! Τί σύμπτωση σπαραχτικὴ! Μοῦ ἔμαθες τὸ κομμάτι ἐκεῖ, πού τὸ συλλογιόμαί καὶ τρέμω, ἐπειδὴ λεγότανε Ἰ Seroliri! Λεγότανε Οἱ Τάφοι. Ναί, Μυρριάννα μου, Οἱ Τάφοι, καὶ γιὰ τοὺς Τάφους ἀφτοὺς μαλώσαμε μιὰ φορά.

Ἡ ἄβρα ἢ ἔαρινή πού ἔπνεε στὴν Κηφισιά, λές νὰ εἶχε τὶς μέρες ἐκεῖνες μιὰ τρυφεράδα ξεχωριστὴ ἔμοιαζε σὰ νὰ κυκλοφοροῦσε στὴν ἀπανωσιὰ τῆς γῆς γιὰ νὰ τῆς μαρτυρήσει τὴν ἀγάπη τοῦρανοῦ, τόσο τὴ χάρεινε με γλύκα. Ἡ ὁμορφιά τῆς Μυρριάνας εἶχε μιὰ φρεσκάδα, ἢ δροσιὰ τῆς ζωῆς τῆς πού ξυπνοῦσε περέχυνε γύρω της μιὰ μαγεία, πού μοῦ ἐρχότανε σὰν ξένη, σὰν ἄγρια, σὰν ἱερόσυλη κάθε σκέψη τοῦ θανάτου. Δὲν ἤθελα Φόσκολο· ἤθελα τοὺς αἰῶνες γιὰ τὴ Μυρριάννα· ἤθελα νὰ στέκη πάντα νέα, πάντα ἔαρινή, σὰν ἀχάλαστο ἄγαλμα τῆς Ἰδέας.

Καὶ τότες ἀλύπητα, με δύναμη συνάμα καὶ μαργιολιά, βάλθηκα νὰ χτυπῶ, νὰ πελεκῶ, νὰ ρίχνω κάτω ἀπὸ προαίρεση, ἀπὸ σύστημα τὸν καημένο τὸ Φόσκολο. Τῆς ξηγοῦσα πῶς βέβαια καὶ οἱ στίχοι του εἶναι λαμπροί, πῶς ἢ ἔμπνευσή του εἶναι γενναία, μὰ πῶς τοῦ κάκου καὶ πάσχει ἀπὸ ρητορικὴ. Τόντις τὸ ἀπαντοῦμε ἀφτὸ συχνά στοὺς Ἴταλούς, πού φυσικὸ δὲν τοὺς φαίνεται νὰ μιλοῦνε ἀπλά, φυσικώτερος τοὺς εἶναι κόθορνος. Τὰ φυσικὰ τὰ περνοῦνε γιὰ χυδαῖα. Τὰ παρατραγουδοῦνε ὄλα καὶ πάνε. Περίεργο πού ὁ Σολωμὸς ἅμα πιάνει τὰ Ἰταλικά, τὸ ὕφος του ἀμέσως πετιέται στὰ ὕψη, σὲ κάποια ὕψη μάλιστα, ὅπου κάνει κρῦο: ἅμα στιχουργεῖ ρωμαίικα, νὰ τος στὸ ἴδιο πόδι με τὰ λουλούδια καὶ με τὴ χλόη. «Τὸ χόρτο γένεται Ἀνθὶ ἀπαλό». Πού, ὁ τιποτένιος ἐγὼ νὰ συγκριθῶ με Σολωμούς καὶ Φοσκόλους; Προσπάθησα ὥστόσο νὰ γράψω ἀλάκερη συλλογὴ ἀπὸ ποιήματα ἢ σωστότερα ποιηματακία Ἰταλικά. Βρεθήκανε δυὸ τρεῖς Ἰταλοὶ καλοδιάθετοι πού μοῦ παινέσανε τοὺς στίχους μου. Ποιούς; Τοὺς ἀνεβασμένους καὶ ἀψηλούς. Μῆτε προσέξανε στὴ χλόη.

Νικήσανε οἱ Seroliri. Πέθανε ἢ παναγνὴ κόρη ἀθωότητα γεμάτη. Πέθανε κι ὡς τὴν πλάκα τοῦ τάφου τῆς ἀκόμη, θυμήθηκε τὴν Ἰταλία τῆς.

Εἶχαμε διαβάσει μαζί ἕνα ρομάντζο τοῦ Ἀντωνίου Φογκατζάρου, ἴσως τῶραιότερό του, τὸν Daniele Cortis. Κάπου στὸ βιβλίο βρίσκεται μιὰ ἐπιγραφή ξεσηκωμένη ἀπὸ μιὰ «colona di marmo antico, portata dalle ferme di Cara calla in questra altra solitudine».

Ἐλεγε ἢ ἐπιγραφή

«Hyeme et aestate

ei prope et procul

Us que dun vivam et ultra».

Τὰ λόγια τὰ γλυκά, τὰ θλιβερά τὰ λόγια τὰ πιστά, τῆς εἶχανε γεμίσει τὸ μάτι. Διάταξε νὰ τὰ χαράξουνε στὸ Μνήμα τῆς, τὸ Μνήμα τῆς ἐκεῖ κάτω στὸ Νησί τῆς. Δὲ χαραχτήκανε. Ποιὸς ἀπὸ μένα καλῆτερα ξαίρει τὸ σκοπὸ τῆς; Ὁ σκοπὸς τῆς μὲ τὰ λόγια τὰ μυστικά εἶτανε νὰ μάθουνε οἱ στερνοὶ μας πὼς ἀφιέρωσε τὴν ὑπαρξὴ τῆς στὴν Ἰδέα, ὄχι μονάχα ὅσο εἶτανε ἀνάμεσά μας, μὰ καὶ πέρα, *et ultra*, στοὺς αἰῶνες. Ἀνόσιες ψυχὲς δώσανε ἀνόσιο νόημα, καθὼς φαίνεται, στὸ ἄδολο τὸ αἴστημα μιᾶς καρδιάς πού δὲν μποροῦσε νὰ συλλογιστῆ ἄλλο παρὰ τὰ οὐράνια. Σέβας γονατιστό, μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο ἴσια μὲ τὸ χῶμα, τῆς χρώστᾳ ὁ καθέννας. Κι ἀφοῦ παραστρατήσανε οἱ ἄθρωποι, ἀφοῦ τολμήσανε νὰ μὴν ἀκούσουνε τὴ θέλησή τῆς τὸ στερνὴ ἔρχεται ὁ Ποιητὴς νὰ προσκυνήσῃ τὸ Μνήμα τὸ ἄσπρο καὶ νὰ χαράξῃ ἐδῶ ἐκεῖνο πού δὲ χαραχτήκε ὅπου ἔπρεπε, γιατί ὁ Ποιητὴς ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἰδέας προστάτης καὶ τιμωρός, ἔχει τὴ λατρεία τῆς στὸν κόσμον καὶ πέρα. *Ei ultra*.

Ἔτσι παντοτεινά, στὴ δράση τῆς ζωῆς μου, τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδας ἔσμιξε μὲ τὸ φῶς τῆς Ἰταλίας. Σὰ γνωριστήκαμε, σὰν κατάλαβα πὼς ἀνώτερο πλάσμα δὲν ὑπάρχει στὴν οἰκουμένη, πρόστρεξα στὸ Ντάντε, νὰ μοῦ δείξῃ πὼς ἕνας ποιητὴς, ὅσο κι' ἂν εἶναι ταπεινός, δοξάζει μιὰ Μπεατρίτσε. Καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε τῆς Ποίησης ὁ Βασιλιάς — *roeta sonano*.— Ἀκολουθώντας με ἀπὸ μακριά».

Κ' ἔτσι τὰ πόγεμα ὅπου ἀποχαιρέτησα τὴν Ἀθήνα, ἐκείνη τὴ χρονιά στεκόμουνε πίσω στὴν πρύμνη τοῦ βαποριοῦ, τὰ μάτια μου καρφωμένα στὸν Περαιά, γιὰ νὰ χαρῶ τὴ στερνὴ τὴν ἀποφεγγιά τῆς, ὅταν πιά δὲν ἔβλεπα τίποτα, ὅταν ἀρχίσανε νὰ σβύνουνε τὰ παράλια τ' ἀγαπημένα, τότες ἀπελπισμένος, γιὰ νὰ τὴ ζυγῶσω, γιὰ νὰ βρῶ φάδι μυστικὸ πού νὰ μὲ συνδέσῃ μαζί τῆς, πού νὰ σμίξῃ ὁ λογισμὸς μου μὲ τὸ λογισμὸ τῆς, πῆρα καὶ ξεστήθιζα μόνος μου τὸ δέφτερο τῆς Κόλασης τὸ κάντο, ἐκεῖ ὅπου πρώτη φορὰ φανερώνεται ἡ Μπεατρίτσε. Καὶ ὅτι ἀποτελείωνα μιὰ τερτσίνα, προτοῦ πιάσω τὴν ἀκόλουθη, ἔπλεκα μέσα κάτι ρωμαίικα ταπεινά, πονεμένα, στοχαστικά, πού εἶτανε ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς μας καὶ τῆς ἀγάπης μας τὰ ἱστορικά.

Τὰ Τραγοῦδια τῆς Μυρριάννας ἀπὸ κεῖ βαστοῦνε, γιατί δὲν ἔπαψα

πιὰ νὰ τῆς φτειάνω πεζὰ τραγοῦδια κάθε τόσο. Θὰ τὰ βρῆτε κατόπι στὰ χαρτιά τῆς βιβλιοθήκης μου. Θέλω νὰ δημοσιεφτοῦνε σ' ἕναν τόμον, ἀκόμη κι' ὅταν τὸ ἀντικείμενό τους δὲν εἶναι ἡ Μυρριάνα. Πάντα εἶναι τῆς Μυρριάννας ἡ σειρά, πάντα εἶναι ἡ ἀρχὴ τους ἡ Μυρριάνα, πάντα εἶναι τ ρ α γ ο ὄ δ ι α τ ῆ ς Μ υ ρ ρ ι ἄ ν α ς ἀφτά.

Τὴν Ἰταλία τὴν ἀνταμώσαμε καὶ σ' ἄλλο ἕνα τῆς ἀγάπης μας δράμα. Σκάλισα καλλιτεχνικά, ἐβλαβίδικα ἕνα θρόνον γιὰ νὰ καθεῖται καὶ γιὰ νὰ τῆς φιλοῦνε οἱ ὄχλοι τὰ πόδια. Τῆς ἔκαμα *Ὁνειρο τοῦ Γιαννίρη*. Ἐδῶσε ἡ τύχη καὶ πρόφτασε νὰ τὸ διαβάσῃ. Τὰ κινήματά τῆς, τὰ χαμόγελά τῆς, τὴν περπατησιὰ τῆς, τὴ συμπεριφορὰ τῆς, ὄλα, μοῦ ἔλεγε, ὄλα τὰ ζουγράφισα, ὄλα τῆς, ζωντανά. Καὶ μὲ ζάλιζε ἡ μέθη ἐκείνη τῆς πινελλιᾶς πού ἕνα ἕνα ἤθελε νὰ κλέψῃ, γιὰ νὰ στολίσῃ τὸ ποίημά τῆς, τὸ χρῶμα πού ἔχει κάθε ρουμάνι, κάθε κάμπος, κάθε βουνό, κάθε γωνιὰ τῆς Ρωμιοσύνης. Ἐτρεχα καὶ μάζωνα θησαυρούς. Γιατὶ θησαυρός ἡ λέξη ἐδῶ καὶ ἡ λέξη ἐκεῖ θησαυρός, ὁ τύπος πού ἀκουγα σὲ ἄλλο. Κι ὁ καθέννας τους εἶχε σημασία δική του. Περπάταε ἡ Μυρριάνα περπατοῦσε ἡ Μαρίκα, περπάτααν ἀντάμα ἡ Μυρριάνα κι ὁ Γιαννίρης. Κόντεβε τῆς Μυρριάννας νὰ τῆς φύγῃ ἡ ψυχὴ. Μιὰ γλωσσοῦ, μιὰ κουρκουσοῦρα πῆγε νὰ φύγῃ. Δὲν ἔννοῶ νὰ τ' ἀλλάξαν ἀφτά στὴν καινούργια τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Ὁνειροῦ μου*, σὰ γίνῃ. Κατόπι ὅμως στ' ἄλλα μου τὰ βιβλία τὰ κανόνισα, γιατί κατάλαβα πὼς πρέπει πρῶτα-πρῶτα νὰ συλλογιστοῦμε τὸ παιδί, πάει νὰ πῆ τὸ ἔθνος, νὰ τοῦ δμαλώσουμε τὴ γραμματικὴ του. Τότες ὅμως εἶχα τρελαθῆ μὲ τὸν πλοῦτον μας τὸν ἀρίφνητον, γύρεβα νὰ τονὲ χύσω στὸ βιβλίον τῆς Μυρριάννας, ἀνακάλυφτα ὄλα μας τὰ πετράδια, ρουμπίνια, σαφίρια, μαργαριτάρια καὶ διαμάντια, νὰ τῆς τὰ βάλω κορόνα. Μοῦ χρειαζότανε ὥστόσο γιὰ τὴν ἀφήγησή μου μιὰ λύση. Στοχάστηκα ἕνα σεισμό. Ποῦ νὰ συνάξω τὰ ντουκουμένα; Κατέβηκα στὴ Ζάκυνθο. Μίλησα ὄρες μὲ τὸ Σπύρον δὲ Βιάζην—βενετσάνικης καταγωγῆς κι ἀφτός σὰν καὶ μένα, μάλιστα τῆς ἴδιας φαμίλιας, ἀπὸ τὰ μητρικά μου. Ὁ Βιάζης μοῦ διηγήθηκε τὰ καθέκαστα τοῦ περιβόητου σεισμοῦ, δὲ μοῦ ἀπόμνησκε παρὰ νὰ τὰ βάλω σὲ τάξη. Καὶ θὰ τὰ βρῆτε στὸ στερνὸ κεφάλαιον τοῦ *Ὁνειροῦ τοῦ Γιαννίρη*. Ρωτήστε με ὅμως τώρα σὲ τί μέρος τοίτωνα τ' ἀφτιά μου καὶ ρουφοῦσα τὰ λόγια του;

ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΦΟΣΚΟΛΟ¹

Ὁ Βιάζης! Ὁ Μαρτζώκης! Ὁ Σολωμός! Ὁ Κάλβος! Ὁ Γρηγόρης ὁ Ξενόπουλος! Καὶ Σὺ, χρυσό μου παιδάκι, γενναία καρδιά, ἐσὺ πού λατρεύεις τοὺς Μεγάλους, σὰ Μεγάλη πού εἶσαι καὶ ἡ σκέψη σου

μπροστά τους γονατίζει, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν ψυχὴ τους, Ἐσὺ πού τὴν Πατρίδα σου πονεῖς καὶ πού θυσιάζεσαι γιὰ τοὺς ἄλλους, Ἐσὺ ἀγαθὴ μου Μαριέττα Μινότο! Νὰ ὀνόματα, νὰ τῆς Ζάκυνθος ἡ κο-

ρόνα. Πώς λοιπόν είναι δυνατό εκείνο που ήρθαν μερικοί να μου προφτάσουν και που δυσκολεύομαι ακόμη να το πιστέψω, πώς στη Ζάκυθο μας την έθνική μας τη γλώσσα την περνούν για χυδαία; Πώς την ντρεπούνται κιόλας; Πώς την καθαρέβουσα σέβονται και αγαπούν;

Μά πώς θα μπορούσε να είναι αλλιώς, δηλαδή τη δημοτική να σέβονται και την καθαρέβουσα να παρνιοῦνται; Μὲ τὰ χρόνια καταστάλαξα σὲ ἡρεμία μεγάλη και σὲ καλοσύνη βαθειά. Δὲν τοὺς ξμαθε κανεὶς τὴν ἀλήθεια, τοὺς καημένους τοὺς καθαρεβουσιάνους. Κακοὶ ἄνθρωποι δὲν εἶναι μὴν τὸ θαρροῦμε. Ἄμα καταλάβουμε, ἄμα τοὺς ξηγήσει κανεὶς τὰ πράματα ἡσυχα θ' ἀλλάζουνε δὲ γίνεται. Δημοσιέβω τὸ χεῖμώνα πού ἀνοίγει, σ' ἓνα περίφημο παρσιάνικο περιοδικό, γνωστό στὴν οἰκουμένη ἀλάκερη, μιὰ μελέτη μου μακρινή γιὰ τὸ γλωσσικό μας, ἐξήντα σελίδες πηχτές πηχτές, ὅπου μὲ ψυχραιμία, μ' ἐπιχειρήματα ἐπιστημονικά χωρὶς οὔτε νὰ μου περάσει νὰ πειράξω κανένανε, ἀποδείχνω ἐκείνο πού ἀπόδειξα τόσες φορές, πού τ' ἀπόδειχνα και τελεφαῖα στὶς δημόσιες διάλεξές μου τοῦ 1925 στὴν Ἀθήνα, πὼς ἡ παινεμένη μας καθαρέβουσα στηρίζεται μόνο και μόνο στὴν πρόληψη και στὴν ἀμάθεια.

Μήπως δὲν τὸ εἶδαμε και στὰ ἄρθρα μας τὴν ἀρχή, σὲ μιὰν ἀπλή σημειώσουλα; Γιατὶ ἀξαφνα και γιατὶ Φάντης; Γιατὶ φαντάζονται οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι πὼς ἤχους β και δ στὴ γλώσσα μας δὲν ἔχουμε. Και γιατὶ πάλε τὸ φαντάζονται τοῦτο; Γιατὶ σήμερα μᾶς λείπουν τὰ ψηφία τὰ χρειαζόμενα γιὰ νὰ σημειώσουμε β και δ στὴ γλώσσα μας δὲν ἔχουμε. Και γιατὶ πάλε τὸ φαντάζονται τοῦτο; Γιατὶ σήμερα μᾶς λείπουν τὰ ψηφία τὰ χρειαζόμενα γιὰ νὰ σημειώσουμε β και δ. Δὲ μᾶς λείπει ὅμως ἡ προφορά, πού εἶναι τὸ σημαντικώτερο σὲ μιὰ γλώσσα. Κ' ἔτσι λέμε κάθε μέρα τὸν πατέρα, μὲ β, τὸν τόπο μὲ δ, κτλ. κτλ.

Πιὸ νόστιμο ἀκόμη πού τέτοια προφορά τοῦ β και τοῦ δ εἶχε ἡ ἀρχαιότητα. Σώθηκε μάλιστα ἡ προφορά ἡ κλασσική (Παρασκευὴ 14 τοῦ Ὀχτώβρη 1927)

παντοῦ ὅπου τὴν προστάτεβε τὸ προηγούμενο ρ και ν. Μήπως δὲ λέμε καθημερινὰ κόμπος, γαμπρός, ἄντρας, ἔντεκα και τὰ παρόμοια; Τὰ περίφημα τὰ δοκιμα εἶναι ἀφτά, ἐνὼ τᾶλλα κόμβος, γαμβρός, ἄνδρας, ἔνδεκα εἶναι προφορὲς πού ὁ ζωντανὸς ἑλληνισμὸς δὲν τὶς γνώρισε ποτέ του. Εἶναι ἀναίρεση τῆς ἀρχαίας. Εἶναι βαρβαρισμὸς.

Μά τί νὰ προσμένη κανέναν ἀπὸ τὸν ἄμοιρο τὸν τόπο μας, ὅπου ἐκπαίδεψη δὲν ὑπάρχει;

Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα σ' ὅλα τὰ σκολεῖα, ὅλα τὰ παιδιὰ ὅλη μέρα διδάσκονται πὼς τὸ αὐστὸ αὐτός ἢ στὸ αὔριο εἶναι δίφτογγο. Δίφτογγο θαρρῶ πὼς θὰ πῆ δύο φωνήεντα. Στὸ ἀφτός και στὸ ἄβριο πού ἀδικα ἐξακολουθοῦνε και γράφονται αὐτός, αὔριο, πού εἶναι τὰ δύο φωνήεντα σᾶς παρακαλῶ; Ἄναρχία και χάος νὰ τί βλέπουμε γύρω μας; φέγγει ὅμως και κάποτε ἐλπίδα, μακριά. Πάρτε νὰ διαβάσετε καμιά ἱστορία τῆς Ἑλλάδας, τῆς ἀρχαίας. Τί θὰ διῆτε, κάθε πολιτεία, ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλληνε, και σὲ κάθε πολιτεία, κάθε πολίτης, ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλονε εἶναι σὲ πόλεμο παντοτεινό. Χάος κι ἀναρχία τὸ λοιπὸν και στὰ παλιά μας. Ἀπὸ πού ὡστόσο ἔρχεται και γλυκὰ μέσα μας γεννιέται τὸ παράξενο ἐκείνο αἶσθημα τῆς γαλήνης, πού μᾶς γεμίζει τὰ σωθικά μας, σὰ διαβάζουμε ἱστορία Ἑλληνική; Ἐρχεται ἀπὸ τὸ νὰ βρεθήκανε μερικοὶ πού τραβήξανε στοὺς Ὀλύμπους πού τηράξανε τὸν ἄνθρωπο και τὴ ζωὴ ἀπὸ τὰ ὕψη. Ἐτσι θὰ κάμαμε και μεις. Ὁ Ρωμιὸς ἀγαπᾷ τὸ μεγαλεῖο ἀγαπᾷ τοὺς Μεγάλους ὅπως ἡ καλή μας Μαριέττα. Εἶχατε στὴ Ζάκυθο ἓνα Μεγάλο θ' ἀποχτήσετε και μεγαλῆτερος. Ἀφτά θὰ ὀδηγήσουνε τὸ ἔθνος. Ἀφτά θὰ εἶναι ὅλονῶ μας οἱ ὀδηγητές. Δὲ μᾶς φτάνουνε οἱ Sepoliri. Ἀξίζουνε οἱ τάφοι μονάχα ὅταν ἀπὸ μέσα τους βγαίνει μιὰ ἰδέα. Και τότες μπορούμε ν' ἀτενίσουμε τὸν κόσμον και τὰ πράματά του ὄχι ἀπὸ τὸν τάφο. Θὰ κοιτάζουμε ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Ψυχάρης

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

